

La patata

(ALDC, V, 1106. La patata)

El tubercle de la patatera (*Solanum tuberosum*), originari dels Andes de Xile i Perú, fou introduït a Catalunya cap a finals del s. XVIII; els seus noms **1**) procedeixen del mot prehistòric americà o **2**) s'han format per semblança amb un altre tubercle ja existent.

1) Patata (s. XIX) prové del cast. *patata*, on és resultat d'un encreuament del quítxua *papa*, nom freqüent del tubercle a Amèrica i les Canàries, amb l'antillà *batata* 'moniato'; var.: *pataca*, per homonimització de *patata* amb *pataca* 'moneda antiga'; *patana*, del ross., pres de l'oc.

2) Trufa, si no és creació cat., podria procedir de l'oc. *trufa* 'tòfona; patata', procedent, com el cat. *trufa*, de l'oscoúmblic TUFĒRA (llat. TUBĒRA), amb les var. *trumfo*, per atracció formal de *triũmfo/trũmfo* (DECat), i *trumfa*; per al canvi d'espècie, cf. it. *tartufo/tartufo* 'trufa' → al. *kartoffel* 'patata'.

Igualment el cast. *criadilla* 'trufa', der. de *criar*, "perquè la produeix espontàniament la terra" (DECat), és l'origen de *queradilla* 180-182, *credailla* 159, per metàtesi; *querailla*

154, 160, 161, 165, 168, 169, 171-177, 184-186, 188-190, *queraguilla* 155, 156, 162-164, 166, 179, amb inserció de l'antihiàtica -g- (com *dues* > *dugues*); *creailla* 158, *creilla*, *querilla* 178, 183, *crilla* 187 (també en murcià). Cieza de León a *Crónica del Perú* (1553) ja deia "raíces [...] parecidas a las criadillas de tierra" (ap. Font Quer, 1982: 590).

L'alg. *poma de terra* 85 és un manlleu, amb adaptació fonètica, del fr. *pomme de terre* (metàfora perifràstica que l'eusq. va adaptar en *lusagar*).

El terme més fidel a l'originari cast., *patata*, ocupa sobretot el cat. or. peninsular i el bal. i la var. *pataca* s'estén pel tort. i el val. sept.; dels mots metafòrics, el cast. *querailla* s'ha instal·lat en gran part del val. i *trufa* en el ross., mentre que les var. d'aquest, *trumfo/-a*, es troben en àrees disperses del Principat, especialment de l'oest. L'alg. se singularitza amb el gal·licisme *poma de terra*.

Són mots normatius, *patata* i *trumfa*, des del DOrt, 1917, i *creilla*, des del DIEC₁, 1995.

